

Google keresés

 Web Kerikata.hu

Egy nyelvkönyv 1539-ből

(Iskolakultúra, 1997. évf. 4. sz. 109-110. o.)

© 1997 Ambrus Attiláné Dr. Kéri Katalin egyetemi docens

Vives 1492-ben született Valenciában, de a családját tönkretevő inkvizíció elől külföldre menekült. Németalföld lett új hazája, Brugge és Leuven városában élte le élete nagyobb részét, 1540-ben itt érte a halál is. Tanított egyetemeken, és nevelte mások kisgyermekait. Tanítványai között volt Margarita Valladaura, akit később feleségül vett; V. Károly fia, Fülöp herceg, Montjoy Vilmos és az angol királykisasszony, Tudor Mária. Barátja volt Erasmus, Thomas Morus, Budé, Thomas Wolsey és Aragóniai Katalin, VIII. Henrik első felesége.^[1]

Ahogy Vives könyveit olvasom, gyerekeket látok. Rakoncátlan nebulókat, akik a z iskolában unatkoznak. Vásott kölyköket, akik lyukas diókkal és lerágott csontokkal játszanak az utca porában. A humanista tudós elvezet kora Európájába, írásait bújva megérint régenvolt tavaszok levegője. Munkái megérdemelnék a magyar kutatók és fordítók figyelmét is, hiszen Erasmus és Budé mellett kortársai őt tartották a humanista triumvirátus harmadik tagjának.

A filozófiatörténések Bacon és Descartes előfutárának tartják,^[2] pedagógiai rendszeralkotóként pedig Comenius elődjének tekinthető. Nyelvészeti munkái kapcsán a nagy salamancai grammatikus, Brocense emelhető ki követői közül.

A reneszánsz-kor számos gondolkodója az eredeti források tanulmányozásában látta a világ megismerésének kulcsát. Több humanista fáradozott ezért olyan szövegválogatások és nyelvi segédkönyvek összeállításán, melyek megkönnyítették a latin nyelv elsajátítását. Vives, aki kortársaihoz hasonlóan helytelennek vélte a megcsontosodott skolasztikus módszereket, életszerű és sokoldalú ismeretszerzésre vágyott, és hamar hátat fordított a párizsi egyetemnek. Bár több írásában fejtegette a latin nyelv fontosságát, ennél jóval messzebb jutott. Kiemelte – a z elsők között Európában – a z anyanyelven való tanítás jelentőségét. Mivel a nyelvet úgy tekintette, mint a kultúrák közötti közeledés lehetséges eszközt, katalán elődjéhez, Raimundus Lullushoz hasonlóan az arab nyelv tanulását is javasolta. Hitt abban, hogy muzulmánok és keresztények békét köthetnének, és sorsukat egyesíthetnék, ha volna egy olyan nyelv, amelyet mindkét fél ismer. Az ógörög és héber, mint a Biblia eredeti szövegeinek olvasását lehetővé tevő nyelvek, szintén kiemelt helyen szerepeltek Vives írásaiban. „A tanulmányok rendszeréről” című, terjedelmes pedagógiai munkájában lépésről lépésre leírta az általa helyesnek tartott nyelvtanítás menetét.^[3]

1538-ban Vives megírta élvezetes és pergő dialektusokból álló nyelvkönyvét, az „Exertatio lingua latinae” (*Latin nyelvi gyakorlatok*) című művet. A kötetet V. Károly császár 11 éves fiacskájának, Fülöp hercegnek ajánlta. A könyv bizonyos szempontból válasz volt Erasmus 1519-ben írott „Colloquia” című nyelvkönyvére, melyet a szerző annyiszor kibővített, hogy a végén a kötetet már nem lehetett tankönyvként használni.^[4] Vives szerint Erasmus „beszélgetései” túl csipősek, ironikusak voltak, és ezért vajmi kevésbé segítettek a gyerekek erkölcsi nevelését és nyelvtanulását. Ő maga világos és egyszerű stílusban, kifejezetten a gyermekek fejlettségi szintjéhez igazítva készítette el a dialógus-gyűjteményét. Mindez, persze, Vives eltérő jelleméből is következett, hiszen míg Erasmus energikus, éles nyelvű férfiú volt, a valenciai humanistát mézszavú („*doctor mellifluus*”-nak hívták), csendes és visszahúzódo embernek ismerték kortársai.^[5]

1539-ben jelent meg az általa írott nyelvkönyv, Bazalban, Robert Winter nyomdájában.^[6] Könyve megírásánál több ókori szerző műveit felhasználta, az elemzők szerint például jól felismerhetőek benne a terentiusi nyelvi fordulatok. Furfangos módon fűszerezte a hasznos (*nyelvi*) tudnivalókat olyan érdekességekkel, melyek megragadhatták a gyerekek képzeletét. A dialógusok olyan témákról szólnak, amelyek érdekelhették az akkori kisdíákokat. A korábbi hagyományokkal szakítva Vives nem történeti hősökről szóló olvasmányokat gyűjtött egybe, és nem is régi irodalmi művekből való idézetek antológiája a kötet. Módszertanilag a legnagyobb görög filozófusok által használt párbeszédés formát találta leginkább célravezetőnek.

A könyv dialógusai a XVI. század elejének kisgyermekét körülvevő világról szólnak. A gyerekek mindennapjai, az iskolai tanítás, az utcai játék, az otthoni légkör bemutatása tölti ki a nyelvkönyv lapjait. A szövegekben szereplő kérdések az akkori diákok kérdései a világról; a jelenetek résztvevői pedig a környezetükhöz tartozó emberek: szülők, tanítók, cselédek. Vives világlátása, emberismerete, gyermekszeretete és páratlan humora egyaránt megnyilvánul ebben a munkában.^[7]

Manapság, amikor a nyelvkönyvek nagy többsége a nyelvtanulót körülvevő világot tükrözi vissza, Vives könyvének tartalma cseppet sem tűnik meglepőnek. Saját korában viszont rendkívüli újdonságnak számított. Óriási hatása volt, számtalan kiadást megért. 1554-ben már Mexikóban is kiadták és használták a könyvet, ahová egy Francisco Cervantes de Salazar nevű szerzetes vitte magával úticsomagjában, egy katekizmus és egy grammatika-könyv társaságában.^[8]

Vives nyelvkönyve elérhető közelségbe hozza az 1500-as évek elejének iskoláit. Karnyújtásnyira állnak tőlünk azok a diákok, akik Párizsból visszatért társukat faggatják, és a valenciaiak büszkeségével fitymálják a francia egyeteméről hozott

híreket. Bekukkanthatunk polgárházak ablakán, ahol húst, sajtot és almát tálnak vacsorára, és csak ügyel-bajjal tudják asztalhoz parancsolni az utcán hancúrozó gyerekeket. Bár sokszor hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy régi korok gyerekei mások voltak, mint a maiak, vélekedésünk nyomban megváltozik, ha kezünkbe akad egy, Vives könyvéhez hasonló forrás. „Miért (*nem játszunk*), hiszen az iskolát játéknak (= *ludus*) hívják?” nyaggatja idősebb diáktársát egy kisfiú a könyv lapjain, aki labdázni, bűgőcsigázni szeretne a lecke magolása helyett. „Anyám! Mennyi hangyát hoz Tulliolus az ábécés-könyvében!” kiált egy másik kisfiú a betűk láttán, aki nem elég idős még ahhoz, hogy iskolába járjon. A dialógusok szövegei szerint Vives idejében is a gyerekek többsége hasonlóképpen vélekedett az iskoláról, mint manapság: aki már bent volt, kifelé igyekezett, a kicsik képzeletében viszont ez a hely maga volt a menyország, a káprázatos csodák birodalma...

JEGYZETEK

1. Vives részletes életrajzával kapcsolatosan lásd: e cikk szerzőjének tanulmányát: Juan Luis Vives élete és művei (*In: Vivestől Kodályig, Neveléstörténeti Füzetek 12. Szerk.: Balogh László; OPKM, Budapest, 1993.*) 3-11. o.
2. Prat, Valbuena Angel: *Historia de la literatura espanola (Barcelona, 1981.)* 6. o.
3. Magyarul: Péter János: Vives Lajos Válogatott neveléstudományi művei (*Kézdivásárhely, 1935.*) 66-71. o.
4. Péter János: Erasmus nevelési eszméi (*Gyulafehérvár, é. n.*) 45. o.
5. Guy, Alain: *Historia de la filosofia espanola (Barcelona, 1985.)* 79. o.
6. Juan Luis Vives: *Obras completas I. Lorenzo Riber előszavával (Aguilar, Madrid, 1947.)* 208. o.
7. A nyelvkönyv teljes magyar fordítása még nem készült el. Spanyolból fordított, „Hazatérés az iskolából” és „Gyermekjátékok” című fejezetei megtalálhatóak „A tudás kapui” című neveléstörténeti szemelvénygyűjteményben (*PSZM-Tárogató, Budapest, 1995.*)
8. J. L. V.: *Obras completas I. i. m.* 213. o.